

Beheersing Eikenprocessierups IJsselstreek 2020

Oude

INLEIDING.....	1
1 Algemeen.....	2
1.1 Eikenprocessierups in het kort.....	2
1.2 Verspreidingsgebied en huidige situatie.....	2
1.3 Gezondheidsaspecten.....	2
1.4 Leefbaarheid en economische schade.....	3
1.5 Verwachtingen.....	4
2 Bestrijding.....	5
2.1 Doelstelling beheersing eikenprocessierups.....	5
2.2 Bestrijdingsmethoden.....	5
2.3 Prioriteitenlijst.....	5
2.4 Werkwijze.....	6
2.5 Kostenraming.....	7
3 Organisatie en communicatie.....	8
3.1 Organisatie.....	8
3.2 Communicatie.....	8
Bijlage 1 Bronvermelding.....	9

INLEIDING

Dit plan van aanpak is opgesteld om als leidraad te dienen voor de beheersing van de eikenprocessierups. De rups is sinds 2004 opgedoken in de gemeente Oude IJsselstreek en de plaagdruk is in de laatste jaren extreem toegenomen. De plaagdruk is een landelijk probleem, maar een oplossing is er niet. De brandharen van de rupsen geven veel overlast aan inwoners, toeristen, huisdieren en vee.

De verwachting is dat in de gemeente de plaagdruk nog hoger zal worden en dat daarmee de overlast ook groter wordt. Dit heeft grote gevolgen voor onder andere de volksgezondheid.

In de Achterhoek is gezamenlijk met acht verschillende gemeenten een raamcontract aangegaan voor het preventief en curatief bestrijden van de rupsen. Vanwege de enorme plaagdruk en het niet voldoen van de preventieve behandeling is de bestrijding in 2019 niet verlopen zoals gewenst.

Dit plan geeft inzicht in de wijze waarop de gemeente Oude IJsselstreek de plaagdruk en overlast in 2020 beheersbaar houdt. Waar en op welke wijze treedt de gemeente op tegen de rups en wie zijn daarbij betrokken. Samenwerking tussen verschillende gemeenten en Provincie Gelderland is hierbij van belang. Een oplossing voor de eikenprocessierups is er nog niet, bestrijding blijft noodzakelijk.

Het plan wordt jaarlijks geëvalueerd en eventueel aangepast.

1 Algemeen

1.1 Eikenprocessierups in het kort

De eikenprocessierups is de larve van de eikenprocessievlinder, een onopvallende nachtvlinder die in augustus eitjes legt. In april komen de eitjes uit en doorloopt de rups zes larvale stadia. Vanaf het vierde stadium, van mei tot en met juli heeft de rups de kenmerkende brandharen. Ze leven altijd in groepen en verplaatsen zich in kolonnes (processie) op zoek naar voedsel. Het voedsel bestaat voornamelijk uit eikenblad, maar kan bij een hoge plaagdruk ook andere soorten omvatten.

1.2 Verspreidingsgebied en huidige situatie

Sinds 1991 komt de eikenprocessierups in Nederland voor. De toename van de verspreiding en uitbraken van eikenprocessierups en de bijbehorende overlast zijn te wijten aan een samenspel van een aantal factoren waaronder: de veelvuldige aanplant van eiken langs wegen en singels, afwezigheid van ondergroei bij deze aanplant, de afname van natuurlijke vijanden en de klimaatsverandering. De soort heeft zich nu definitief gevestigd in alle provincies.

In 2004 zijn de eerste rupsen binnen de gemeente Oude IJsselstreek gesignaleerd. Als men de gegevens van de afgelopen jaren bekijkt, is het duidelijk dat de rups overal in de gemeente aanwezig is. Vanwege de gunstige omstandigheden voor de rupsen in de afgelopen jaren en het grote aantal eiken (ruim 14.000 gemeentelijke eiken en daarnaast de eiken in particulier eigendom) is de plaagdruk enorm toegenomen.

Het preventief bespuiten met Xentari (zie hoofdstuk 2.2) van de eiken buiten de bebouwde kom heeft niet voldaan aan de verwachtingen, vanwege 2 verschillende oorzaken:

- De preventieve bespuiting heeft dit jaar niet het beoogde effect gehad. Het spuiten van Xentari moet met de juiste rijsnelheid, weersomstandigheden en op het juiste tijdstip plaatsvinden.
- Er is bekend dat eikenprocessierupsen in bepaalde situaties (aanhoudende droogte, voedseltekort, verstoring) de eiken verlaten en in de grond kruipen om te verpoppen (grondnesten). Een jaar geleden is geconcludeerd dat eikenprocessierupsen in verlengde diapauze kunnen gaan. Ze verblijven dan als rups in het vierde larvestadium of als pop één of meerdere jaren in rust voordat ze weer actief worden en als rups of als vlinder bovengronds komen, lang nadat de preventieve bespuiting is geweest.

Door de enorme plaagdruk kon er op locaties waar het wegzuigen van de rupsen nodig werd geacht, zoals bij bebouwing in het buitengebied, niet tijdig worden ingegrepen. Daardoor moesten extra aannemers ingehuurd worden.

1.3 Gezondheidsaspecten

De brandharen van de eikenprocessierups hebben weerhaakjes en dringen gemakkelijk in huid, luchtwegen en ogen. De reacties op aanraking verschillen van persoon tot persoon. Naarmate mensen meer in contact zijn geweest met het toxine in de brandharen, worden de reacties heviger.

Huidirritaties treden over het algemeen binnen acht uur op. Deze gaan gepaard met hevige jeuk, rode uitslag en pijn. Deze reacties kunnen tot twee weken aanhouden. Als er brandharen in de ogen komen treden reacties vaak binnen enkele uren op. De ogen worden pijnlijk en zwellen rood op wat gepaard gaat met jeuk. Als brandharen worden ingeademd leidt dat tot irritaties in mond en keel. Ook kunnen slijmvliezen van keel, neus en luchtwegen ontstekingsreacties vertonen. Naast voorgaande klachten kunnen ook algemene klachten ontstaan, zoals koorts,

duizeligheid en braken. Deze klachten wijzen op een allergische reactie.

Een selecte groep mensen behoort tot een risicogroep. Deze groep heeft een grotere kans op blootstelling of een snellere reactie op de brandharen. De overlastperiode voor mensen uit de risicogroep is daarnaast meestal langer dan die van mensen buiten de risicogroep. Personen die tot de risicogroep behoren zijn:

- mensen die in de openbare ruimte nabij of in eikenbomen werken (bestrijders, boomverzorgers, groenverzorgers);
- mensen die verblijven of zich verplaatsen in een omgeving waar veel eiken staan (bewoners, recreanten, kinderen);
- mensen die eerder in aanraking zijn geweest met brandharen of allergisch zijn voor brandharen.

Dieren kunnen ook hinder ondervinden van de brandharen. Vooral honden, paarden en katten kunnen klachten krijgen. Dieren hebben vooral irritaties aan lippen en slijmvliezen in mond en keel. Wanneer dieren veel haren in de mond krijgen, kan ernstig letsel aan tong, lippen en mond ontstaan. Algemene symptomen zijn irritatie van de slokdarm, diarree en koorts. Deze symptomen verdwijnen bij dieren niet zo snel als bij mensen.

Ook zonder direct contact met de rupsen kunnen mensen klachten krijgen. De brandharen worden namelijk ook uit de nesten door de wind verspreid. Daarom komen gezondheidsklachten door brandharen het gehele jaar voor.

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Ei-stadium												
Rups L1 t/m L3												
Rups L4 t/m L6												
Pop-stadium												
Vlinder												
Overlast												

Tabel 1. Ontwikkelingsstadia en perioden van overlast

Geel: Beperkte blootstelling en ongemak als gevolg van de aanwezigheid van brandharen in oude nesten.

Blauw: Blootstelling en ongemak.

Rood: Veel blootstelling en ongemak.

1.4 Leefbaarheid en economische schade

De overlast van de eikenprocessierups heeft, naast dat het direct hinderlijk is, ook op de lange termijn gevolgen.

De leefbaarheid wordt ernstig aangetast. In gebieden waar veel overlast is worden mensen beperkt in hun vrijheid. Bepaalde gebieden moeten worden gemeden en in sommige situaties moeten mensen binnen blijven en ramen en deuren gesloten houden.

Daarnaast zorgt een hoge plaagdruk voor economische schade. Deze schade bestaat uit:

- kosten volksgezondheid en ziekteverzuim;
- bestrijdingskosten;

Kosten bestrijding:

Het preventief bestrijden en het wegzuigen van nesten brengt hoge kosten met zich mee. In 2017 werd voor het bestrijden ruim € 18.000,- uitgegeven en in 2018 was dat € 53.600,-. Interne personeelskosten waren hierbij niet meegerekend.

In 2019 komen de uitgaven uit op ongeveer € 50.000, -. In de periode mei tot medio augustus is voor het behandelen van de meldingen een medewerker fulltime bezig. Er zijn ongeveer 400 meldingen binnengekomen en een aantal niet geregistreerde telefonische meldingen.

We hebben in 2019 minder nesten verwijderd in het buitengebied. De grotere overlast binnen de kernen maakte dat we hier prioriteit aan moesten geven. Deze keuze is ook gemaakt om de uitgaven binnen het budget te houden.

1.5 Verwachtingen

Gezien de trend van afgelopen jaren is de verwachting dat de overlast nog groter zal worden. Mede door de vorming van grondbestanden en een mogelijke verlengde diapauze wordt het bestrijden van de rupsen ingewikkelder en daarmee kostbaarder.

2 Bestrijding 2020 en verder

2.1 Doelstelling beheersing eikenprocessierups

De gemeente stelt zich ten doel om de plaagdruk beheersbaar te houden en daarmee de overlast voor inwoners en bezoekers van de gemeente te beperken. Het totaal uitroeien van de eikenprocessierups en vlinder is niet mogelijk.

De gemeente heeft als eigenaar en beheerder van de bomen een zorgplicht. Onder deze zorgplicht valt ook het voorkomen en beperken van overlast van eikenprocessierupsen. De gemeente dient hiervoor voorzorgmaatregelen te treffen en mag in beginsel zelf bepalen welke maatregelen getroffen worden. Indien er een verhoogd gevaar is, moet gestreefd worden naar afdoende preventieve maatregelen ter voorkoming van gevaar. Indien beheersen van de overlast niet mogelijk is, moet voldoende effectief voor het gevaar worden gewaarschuwd.

Net als bij de zorgplicht voor bomen kan bij aansprakelijkheidstelling verzocht worden om de registratie en administratie waaruit blijkt dat de beheerder zorgvuldig heeft gehandeld.

De gemeente bestrijdt alleen rupsen in de bomen op terreinen die in eigendom zijn van de gemeente. Bij rupsen in bomen van particulieren en andere eigenaren adviseert de gemeente over de bestrijding en verwijst door naar bestrijders.

2.2 Bestrijdingsmethoden

Het preventief bestrijden wordt in een jong stadium van de rupsen uitgevoerd met behulp van een biologisch bacteriepreparaat op basis van de bacterie; *Bacillus thuringiensis*, beter bekend onder de naam Xentari. Het middel is volledig onschuldig voor mensen, andere zoogdieren, vogels en andere insecten. Een groot nadeel is dat het middel niet selectief voor andere rupsen is en daarom moet zorgvuldig worden overwogen waar het middel wordt toegepast. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de beheerkaarten van de vlinderstichting (www.vlinderstichting.nl). Hierin zijn de plaatsen opgenomen waar de soorten voorkomen die bescherming genieten van de Wet Natuurbescherming (Wnb).

Een nieuwe bestrijdingsmethode is het preventief behandelen met aaltjes (nematoden). We kiezen niet voor deze methode omdat uit ervaringen van omliggende gemeenten bleek dat het niet het gewenste effect had. De behandeling moet in de nacht plaatsvinden, dit gebeurt met machines hierdoor is de (geluids)overlast groter. Deze methode is intensiever en daarmee kostbaarder.

Op locaties waar niet gespoten is, of waar toch rupsen worden ontdekt en men overlast ervaart, worden de rupsen curatief bestreden. Dit houdt in dat de rupsen mechanisch worden weggezogen en afgevoerd. Voor de bestrijding van de rupsen worden alleen gespecialiseerde bedrijven ingeschakeld. De werkzaamheden zijn te risicovol om in eigen beheer uit te voeren.

Vanwege de wettelijke zorgplicht waarschuwt de gemeente altijd het publiek met een waarschuwingslint, gemeentelijke website, berichtgeving in de media of door middel van een combinatie hiervan.

2.3 Prioriteitenlijst

De plaagdruk -en daarmee de gezondheidsrisico's nemen toe met het aantal mensen en het aantal eiken per locatie. Op basis hiervan zijn prioriteitsgebieden aan te wijzen waar preventief gespoten

wordt en waar de rupsen worden weggezogen. Meldingen worden in de volgorde van de prioriteitsgebieden afgehandeld, waarbij Hoog en Standaard uitgevoerd worden ongeacht budget. Eventuele overschrijdingen worden aangegeven in de Beraps.

Tabel 2: prioriteiten preventieve bestrijding

Prioriteit	Locatie	Voorbeeld locatie
Hoog	Hoge gebruiksdruk, grote kans op contact	Zorgcentra, scholen, fietsroutes binnen kern
Standaard	Lage gebruiksdruk, lage kans op contact	Bebouwing buiten de kern, drukke fietsroutes buiten de kern, doorgaande wegen
Geen	Lage gebruiksdruk, lage kans op contact Beschermd soorten	Bossen, buitengebied, rustige wegen Locaties met beschermde vlinder soorten

Tabel 3: prioriteiten curatieve bestrijding

Prioriteit	Reactietijd	Locatie	Voorbeeld locatie
Hoog	≤ 2 werkdag	Hoge gebruiksdruk, grote kans op contact	Zorgcentra, scholen, zwembaden, winkelstraten, evenementen
Standaard	≤ 5 werkdagen	Gemiddelde kans op contact	Woonwijk, drukke fietsroutes binnen de kern, speellocaties
Laag	≤ 12 werkdagen	Lage gebruiksdruk, lage kans op contact	Bebouwing buiten de kern, drukke fietsroutes buiten de kern
Geen	Niet	Lage gebruiksdruk, lage kans op contact	Bossen, buitengebied, rustige wegen

2.4 Werkwijze

Korte termijn

Om de plaagdruk en daarmee de overlast op korte termijn te kunnen beheersen wordt op verschillende locaties preventief gespoten met Xentari. Er is een selectie van ongeveer 10.000 eiken gemaakt op basis van de beheerkaarten van De Vlinderstichting en de prioriteitenlijst. Op basis van de meldingen van afgelopen jaar en de prioriteitenlijst is besloten om ook een selectie eiken binnen de kernen preventief te behandelen.

Op locaties waar rupsen alsnog voor overlast zorgt worden zij op volgorde van prioriteit weggezogen. Bestrijding gebeurt vanuit een hoogwerker zodat de nesten in 1 werkgang worden verwijderd. Vanwege de verwachte plaagdruk, de beslissing om in het buitengebied bij bebouwing ook curatief te gaan bestrijden en de mogelijkheid dat door allerlei omstandigheden het preventief spuiten niet afdoende werkt, worden er meer curatieve uren ingekocht. De uren worden bij 2 aannemers ingekocht om het risico op ondercapaciteit te minimaliseren. In totaal gaat dit om 275 uren. Het preventief bestrijden zal door dezelfde aannemer als afgelopen jaar gebeuren, vanwege het raamcontract dat nog loopt. Dit zal onder strikte voorwaarden gebeuren en daar waar mogelijk worden gecontroleerd, zodat op de juiste manier gespoten wordt.

Lange termijn

Het preventief en curatief bestrijden van de eikenprocessierups is erg kostbaar en zal hoogstwaarschijnlijk alleen maar duurder worden. Om op de lange termijn meer evenwicht te brengen in de bestrijding van de eikenprocessierups is het van belang te investeren in biodiversiteit om natuurlijke vijanden aan te trekken. Er lopen landelijk verschillende onderzoeken naar het stimuleren van deze natuurlijke vijanden, echter zijn er nog te weinig wetenschappelijke resultaten

om hiermee de eikenprocessierups voldoende te kunnen bestrijden. Preventief en curatief bestrijden blijft in het kader van de volksgezondheid nodig.

Om de biodiversiteit te kunnen verhogen op een efficiënte manier wordt naar het voorbeeld van Provincie Gelderland op 4 verschillende locaties een zaadmengsel ingezaaid en een extensief maaibeeld uitgevoerd. De locaties die hiervoor gebruik worden zijn: Engbergseweg, Zeddamseweg, Doetinchemseweg en Lichtenvoordseweg. De volgende principes worden aangehouden:

- in het eerste jaar 2 keer maaien en afvoeren om de berm te verschralen, vervolgens 1 keer per jaar maaien en afvoeren. Op kleigrond zal er 2 keer per jaar gemaaid moeten worden.
- gefaseerd maaien. Sinusbeheer is een vorm van gefaseerd maaien, waarbij per maaibeurt een steeds wisselend patroon van te maaien en niet te maaien delen wordt uitgezet, op basis van de vegetatiekenmerken (structuur, bloei, ruigheid) op dat moment.

Deze locaties worden niet bespoten met Xentari. Bij grote overlast kan worden gekozen om de nesten weg te laten zuigen.

Monitoring

Om de plaagdruk van volgend jaar te kunnen voorspellen en de plaagdruk te kunnen monitoren wordt er gebruik gemaakt van feromoonvallen. In de feromoonvallen zit een geurstof (feromoon) die onweerstaanbaar is voor eikenprocessievlinder mannetjes. Deze vliegen in de val en komen er niet meer uit. Op locaties waar men veel mannetjesvlinders vangt, kan men volgend jaar veel rupsen verwachten.

Verdere maatregel die gemeente breed worden uitgevoerd zijn:

- leefgebieden voor de natuurlijke vijanden (insecten en vogels) optimaliseren door o.a. natuurvriendelijk groenbeheer (stimuleren biodiversiteit) en ophangen van nestkasten;
- geen nieuwe aanplant van eiken in woonwijken en een gevarieerdere aanplant qua boomsoorten in het buitengebied.

Samenwerking

In navolging van het raamcontract met de acht gemeenten, is er de wens om gezamenlijk een beleidsplan op te stellen voor het bestrijden van de eikenprocessierupsen. Daarin zal ook de samenwerking met Provincie Gelderland worden gezocht.

2.5 Kostenraming

Beheersen van de eikenprocessierups brengt kosten met zich mee en bestaat uit verschillende onderdelen:

Beheerkaart eikenprocessierups

Het actueel houden van de 'beheerkaart eikenprocessierups' van De Vlinderstichting is €500, - per jaar.

Preventieve behandeling

Voor het preventief behandelen van de geselecteerde bomen staat 120 uur, wat gelijk is aan afgelopen jaar. De kosten hiervan zijn $120 \times € 122,5 \text{ p/u} = € 14.700, -$. Wanneer één keer niet volstaat zal er twee keer gespoten moeten worden. Dit heeft uiteraard effect op het benodigde budget.

Curatieve bestrijding

Voor het curatief bestrijden van de rupsen ramen we voor 2020 275 uur. Dit is een toename van 100 uur in vergelijking met afgelopen jaar. De kosten hiervan zijn $275 \times € 160 \text{ p/u} = € 44.000, -$.

De kosten van het curatief bestrijden zijn een inschatting. Afhankelijk van de plaagdruk en het aantal meldingen kunnen deze kosten hoger of lager uitvallen. Daarbij komt dat door marktwerking de uurtarieven ook hoger zijn geworden. Doordat de aannemer, waar we een raamcontract mee hebben de uren niet kan leveren, moeten we inhuren bij een 2^e aannemer. Deze hanteert hogere uurtarieven.

Feromoonvallen

Ophangen en monitoren van de feromoonvallen is 8 x € 25, - p/stuk = € 200,-.

In totaal zijn schatten we kosten voor het beheersen van de rupsen in op € 58.900,-.

Het beschikbare budget voor 2020 is € 50.000,-. Mocht een overschrijding van het beschikbare budget plaats gaan vinden, dan melden we dit via de Berap.

Investering materieel

Indien de natuurlijke bestrijding op de vier proeflocaties het gewenste effect heeft, kan worden besloten om deze methode op grotere schaal toe te passen. Dit vereist echter een aantal investeringen op het gebied van materieel. In het huidige beheer worden de bermen gemaaid en blijft het maaisel liggen. Voor het verschalen van de bermen en het stimuleren van de biodiversiteit zal het maaisel afgevoerd moeten worden. Voor dit type beheer zijn er andere machines nodig.

Hierbij moet men denken aan:

- Zuigwagen voor achter de mobiele kraan (+/- €100.000,-)
- Vijzel (+/- €30.000,-)
- Afvoerkosten maaisel (+/- €15,- per ton).

3 Organisatie en communicatie

3.1 Organisatie

Coördinator eikenprocessierups bestrijding:

- is aanspreekpunt voor de bestrijding van de rups
- is opdrachtgever
- bewaakt de uitvoering van het plan van aanpak:
- bepaalt de toepassing van bestrijdingsmethoden
- zorgt voor de digitale vastlegging van de verspreiding van de rups
- bewaakt de uitgaven.

Veldmedewerker eikenprocessierups:

- handelt meldingen af in het veld
- bepaalt inzet en prioritering aannemer
- controleert aannemer op uitgevoerd werk.

Registratie

De melding van de eikenprocessierupsen worden digitaal vastgelegd op de meldingenkaart. In dit programma worden de locaties van rupsen (nesten) met behulp van een basiskaart vastgelegd. Aan iedere melding wordt een bestrijdingsprioriteit gegeven. Deze meldingen kunnen digitaal worden verzonden naar een aannemer die de bestrijding uitvoert voor de gemeente. Nadat de rupsen (nesten) zijn bestreden meldt de aannemer deze af. Het systeem houdt al deze mutaties bij. Door het registratiesysteem krijgt de gemeente een actueel logboek van de eikenprocessierupsbestrijding. Daarmee wordt er een logboek opgebouwd waarmee het aantoonbaar wordt dat de gemeente inspanningen heeft gedaan om de rupsen te beheersen en te bestrijden.

Meldingen

Meldingen kunnen online worden doorgegeven op de meldingenkaart of telefonisch. Deze telefonische meldingen worden altijd via een email doorgestuurd naar coördinator eikenprocessierups bestrijding. Hierbij worden de naam en telefoonnummer van de melder en de locatie doorgegeven.

3.2 Communicatie

De eikenprocessierups is inmiddels bij velen bekend. Afgelopen jaren is de overlast enorm toegenomen. Daar moet de gemeente op anticiperen en duidelijke informatie verschaffen. Daarom wordt in de periode dat de rups actief is op verschillende tijdstippen en op diverse wijzen aandacht gegeven aan communicatie en voorlichting over de rups.

Medewerkers Gemeente:

- Medewerkers buitendienst worden door middel van een “tool-box meeting” voorgelicht over de rups en de mogelijke gevolgen bij contact met de rups.
- Bij de telefoniste is een duidelijk protocol aanwezig zodat de meldingen bij de coördinator terecht komen.
- Eén aanspreekpunt binnen de gemeente.

Inwoners:

- Eenduidige informatie op de gemeentelijke website en social media
- Informeren van inwoners over de stand van zaken tijdens de bestrijding
- Kunnen de geografische kaart met meldingen via de gemeentewebsite inzien.

Bijlage 1 Bronvermelding

- 'Beheersplan Eikenprocessierups Midden-Drenthe 2012, gemeente Midden-Drenthe, 15-08-2019.
- 'Handleiding Beheersing Eikenprocessierups', 2011, Cobra planadviseurs bv, 28-08-2019.
- 'Project eikenprocessierups Boermarkte Wapserveen', eindrapportage 2018, Hellingman Onderzoek en Advies bv, 05-08-2019.
- Van Deijk, J.R. (2019.) 'Bloemrijke bermen en de eikenprocessierups in Gelderland' - Eindrapportage 2018. Rapport VS2019.009, De Vlinderstichting. Wageningen, 26-09-2019.
- 'Leidraad beheersing eikenprocessierups', update 2019, ministerie van LNV, 25-09-2019.